

Статията, която ще анализирам е „Поглед върху първоизворите на гражданското учение”, публикувана в сп. Педагогика кн.11 от 1992 г.. Автор на статията е Любомир Стоев Георгиев - ст. н. с. I ст. към Национален институт по научни изследвания в образованието, доктор на психологическите науки.

В статията са засегнати проблемите по интегриране на подрастващите в обществото и подготовката им за водене на пълноценен живот като възрастни.

Основна тема на статията е създаването и развитието на науката „Гражданско учение” в периода след освобождението от турско робство до началото на тоталитарното управление през 1944 год.

Статията започва с широка обосновка на нуждата от наука, която да подпомага развитието на личността от ранно детство до момента, когато тя ще встъпи в обществото като пълноправен член. Описват се знанията и качествата, които личността трябва да притежава за да отговори на изискванията на обществото. За да подкрепи своята позиция по въпроса авторът на статията използва цитати от изтъкнати радатели на науката „Гражданско учение”, като например този от проф. М. Герасков, „в страни с конституционни, демократични наредби, където народът е суверен и взема непосредствено участие в уреждането на страната, където от неговото ясно познание и съзнателно отношение спрямо политическия живот зависи правилното развитие на страната”. Тези цитати са умело вплетени със собствените мисли на автора.

Голяма част от статията заема описанието на първото издание на учебника по гражданско учение за горен курс, съставен от Н. Станев, отпечатан в Пловдив от Хр. Г. Данов през 1894 г. Увлекателно и същевременно възискателно Л. Георгиев анализира съдържанието на учебника. Разкрива на читателите си същността на гражданското учение според вижданията на Н. Станев - „гражданското учение ни учи, какво трябва да знаем и правим, та да станем добри и полезни граждани. То ни разказва, как е наредено нашето отечество, какви са законите, какви ни са правата и длъжностите и ни дава правило, сир. посочва ни път, по който да вървим, ако искаме да отбегнем злото, а да достигнем доброто, което общото отечество дава на всеки свой гражданин”. Описва подробно най-съществените раздели от учебника поясняващи основните понятия използвани в него:

- семейство (челяд), като се изтъква и необходимостта от семейства. Описва се невъзможността на децата да оцелеят сами, без подкрепата на семейството или обществото;

- роднини и роднински(челяден) дух - подкрепено с цитата: „Когато децата в челядта израснат, те се разпиляват, за да основат нови челяди. Но кръвните връзки все ги свързват в едно, като клоновете на дървото, които са излезли от един дънер... Изобщо, каквито са родителите, такива биват и чедата. Последните се напояват с всичко, което видят или чуят от родителите си. Това предаване на добри или лоши качества от родители на деца се казва челядно влияние или челяден дух.”;

- общество - мотивирано се обяснява необходимостта от обединяване на семействата в общество и ползата от него - материална и духовна;

- родно място – „семейството, обществото заемат определено място на земята, тук хората са се родили, израснали, то им е родно, скъпо и се нарича родно място”;

- народ - принадлежността към един общ родов корен, език, обичай, вяра, интереси, поминък;

- патриотизъм - изтъкват се редица причини за обич и всеотдайност към отечеството, но също така се изтъква, че той не означава пренебрежително отношение към отечествата на други народи или към хората в отечеството, които не са от същия корен. „И за тези хора, ако живеят постоянно тук, нашата земя е станала отечество. И те тъй също я обичат и се грижат за нея, както ние.”;

- гражданин – както се разбира от думите на автора на статията: „Н. Станев, а очевидно и обществеността по това време, не са обеднявали и ограничавали съдържанието на понятието гражданин, не са го свеждали до наименование на хората, живеещи в градовете. То е приемано като присъщо на всеки член на свободното отечество.”;

– равенство – има се в предвид социалното равенство, а не равенството по сила ум и т.н. Изтъква се, че „Богатите и силните не бива да имат по-големи права от сиромасите и слабите. Законът трябва да бъде общ и равен за всички ...”.

Друг съществен момент, който е уловил Л. Георгиев е, че учението трябва да бъде общо, безплатно и задължително за всички, както бедни, така и богати. Описал е видовете права – граждански и политически. Статията се занимава също така и с въпросите за държавата, осветляват се въпроси, отнасящи се до управление на държавата и видовете държавни управления - монархия, република, ограничена или конституционна монархия. В нея става дума и за основния закон – конституцията, държавен глава, държавен герб, народно знаме, административно деление на държавата. Авторът подчертава необходимостта въпросите в държавата да се решават с народно мнозинство. Описват се функциите и отговорностите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт, както и нуждата от тяхното разделяне за да се избегнат злоупотребите.

След учебника от 1894 г. Л. Георгиев прави анализ на развитието на гражданското учение у нас в началото на двадесетия век и до 1944 г., „когато се извършва известният поврат в родната ни история”. Анализът започва с ролята на М. Герасков, който публикува труд по проблемите на политическото възпитание, разглежда възпитанието и развитието на учащите се. Показва се, че М. Герасков дава точни, ясни и убеждаващи решения на сложни педагогически явления и процеси. Разглежда се развитието на М. Герасков започвайки от 1902 г. до утвърждаването му като един от най-крупните наши учени-педагози, който оставя трайна следа в развитието на националната педагогическа култура. Авторът на статията умело описва трудния път който изминава Герасков при разработването на проблема за политическото възпитание, който в онези години е неразработен. „Въпреки трудностите, М. Герасков влага ум, сърце и талант и предоставя на читателя книга, която осветлява редици интересувачи го въпроси и му помага надеждно в педагогическата практика.” Л. Георгиев цитира вижданията на М. Герасков по въпроса „да подготви човека за прави отношения спрямо семействата на другите членове на обществото, спрямо училището, игровите, благотворителните, просветителни и други хуманни колективитети, спрямо гражданите и властите и, най-сетне, спрямо държавата и законите”. Изтъква, че по този начин М. Герасков разширява обхвата на гражданското възпитание и учение, като включва в него връзките и зависимостите на личността с училището, с благотворителните организации, с просветните учреждения и др. Л. Георгиев вярно е уловил и един от най-вълнуващите въпроси по него време - на каква възраст е подходящо учениците да се запознаят с гражданското учение? От статията се разбира, че М. Герасков е дал обоснован отговор, като е изтъкнал, че изучаването на предмета „Гражданско учение” е наложително в седми клас, тъй като при тогавашните условия немалка част от учениците не продължават образованието си по-нататък, а е задължително да получат определени познания по предмета. За по-голяма

убедителност авторът на статията цитира самия М. Герасков - „понеже не всички имат възможност да учат дълго, трябва да се подбере най-важното и достъпното за народните училища, защото не трябва да избягваме да правим нещо, понеже не можем го постигна в съвършенство. Всяка наука има основа, състояща се от конкретни елементи, които поради простотата си или нагледността са достъпни за схващане даже и от най-слабите умове”.

В статията се изтъкват вижданията на М. Герасков гражданското учение по своя характер да бъде надпартийно, за да не поражда неприятни чувства у едни или други от обучаваните, да не настройва тях и родителите им отрицателно към учебния предмет и училището. Също така описва и основните изисквания с няколко водещи правила, актуални и в наше време. Актуалността на тези правила позволява да се приведат по-пълно:

1. „Преподаването... да започва от най-близките за детето институти и най-често случаите се около него обществени явления” ...

2. „Преподаването... да се съживява чрез подходящи примери и сравнения из обикалящия детето живот и из историята.”

3. „Знанията да бъдат чисти и точни... Истината, която се прокарва, да не бъде тенденциозна, боядисана от политическото верую на учителя, защото децата принадлежат на разни родители и престъпление ще е, ако учителят си помисли, че чрез поверените му същества, които нямат още умствена и нравствена сила да се противопоставят, ще може и трябва да си създава политически привърженици, като им вдъхва омраза към едни личности и симпатии към други. Подобно учение няма да бъде вече гражданско, а партизанско.”

4. „Да се обръща особено внимание върху правата на гражданина.” „Само когато личността съзнава правата си и ги практикува, ще може съзнателно и доброволно да изпълнява и задълженията си, защото съвестта ѝ всякога ще ѝ напомня, че щом има права и се ползва от тях, трябва да има и длъжности, които тя също трябва да изпълнява.”

5. „Преподаването да се свързва с практика.“ Например учителят има за урок как става „избор“. В него ще се срещнат понятията: гласоподаватели, бюлетини, бюро, проверка, болшинство и пр. Всички тия понятия ще останат мъртви в детската душа, ако учениците под ръководството на учителя за някаква цел не направят в класа си избор.“

6. „Гражданското учение трябва да се разшири чрез четене на съответстващи четива из читанките или из подходящи книги ... „Ако четивата са привлекателни, те ще възбудят у тях интерес и желание да четат още повече, чрез което ще се постигне и една от мечтите на всяко училище.“

7. „Гражданското учение да се свързва с нравствеността Тежко на обществото, из което действат политически учени хора, но без всяка нравственост.“

Л. Георгиев разглежда и други радетели на гражданското учение от този период:

- д-р Г. Кожухаров, който издава учебник по гражданско учение, обогатен по съдържание, като по-конкретно запознава учениците с основните политически партии и организацията на местното самоуправление. С повече данни за видовете училища - начални, средни, специални, висши, както и за армията, с по-пълно пояснения що е военна тежба, военен набор;

- видните български педагози и общественици Д. Негенцов и Д. П. Николов издали учебник през 1920, преиздаден, със съответни подобрения, през 1926 и 1932 г.;

- Слави Генчев и Ив. П. Василев - 1932 г.;

- Д. П. Койчев - изработен по програма на МНП от 1936 г.;

- Д. Костов – 1941 г., и др.

В заключение авторът акцентира върху завръщането на отечеството ни към демократичните форми на управление. Изтъква като наш дълг да се утвърдим в съзнанието си гордото, достойното чувство за граждани, нуждата да се възстанови учебният предмет „Гражданско учение“, като се възползваме от натрупания богат педагогически опит в съставянето и преподаването му, належащата нужда той старателно да се изучи, обобщи, да се преодолее тягостното nihilистично отношение, продължило години, и всичко ценно да намери отражение в един съвременен учебник по гражданско учение!